



*Orgaan van de „Vereniging Vrienden van het Zaanse Huis”
Voortzetting van de „Vereniging Vrienden van de Zaanse Schans”*

*Administratie: Zonnewijzerspad 8, Zaanse Schans
Redactie: Parkstraat 44, Zaandam*

Verschijnt 3-maandelijks

September 1979 No. 71

ZEVENTIENDE JAARVERGADERING

Op maandag 29 oktober 1979 in „De Walvis”. Zaal: „Het Blauwe End”,
aanvang 8 uur.

Wilt U dit weer als uitnodiging
beschouwen en de datum meteen
in Uw agenda noteren?

1. Opening.
2. Notulen vergadering 30 oktober 1978.
3. Ingekomen stukken
4. Jaarverslag van de secretaris

5. Jaarverslag van de Penningmeester
6. Rapport kascommissie, heren J. de Vries en K. Kok.
Benoeming nieuwe commissie
7. Bestuursverkiezing.
Aftredend zijn de heren J. Benjamin en K. Betlem Jr.
8. De ledenwerfactie.
9. Bespreking contributie-regeling.

PAUZE

10. Lezing van de heer Smaal van Rijks Monumentenzorg: „Monu-
menten in de Samenleving” (met dia-vertoning).

Van bouwval tot 'monument' III

In deze aflevering gaan we uit van een jong gezin in Zaanstad dat in een plaatselijke courant een aantrekkelijk Zaanse Huis ziet aangeboden op een leuk stukje grond. Navraag bij de gemeente levert op, dat het huis op de monumentenlijst staat. Eigenaar is een plaatselijke stichting die zich tot doel stelt het behoud en beheer van karakteristieke Zaanse huizen. Uiteraard komt het ook voor, dat men het pand rechtstreeks van een particulier kan kopen; dat kan voordeliger zijn omdat zo'n instelling ook z'n kosten heeft. Het gezin in ons voorbeeld bestaat uit het echtpaar en twee kinderen en woont in een huis dat ze zeg 5 jaar geleden in plan Kalf hebben gekocht en waarvan de vrije verkoopwaarde is geschat op ca. f 175.000,—. Het gezinshoofd is 30 jaar en heeft een bruto jaarinkomen van f 50.000,—.

Ons echtpaar bezoekt vervolgens het te kopen huis samen met de makelaar van de eigenaar verschillende malen en hun enthousiasme wordt alleen maar groter. M.a.v.: ze willen het huis graag kopen en restaureren. Belangrijk is dat het huis

groot genoeg moet zijn voor het gezin. Door een piepklein huisje te kopen en daar stukjes aan te bouwen, zal in de meeste gevallen een plan ontstaan waar Monumentenzorg nu niet bepaald enthousiast over is. Een te groot huis is ook niet praktisch het is duurder in aanschaf en ook de herstel/verbouwingskosten zullen verhoudingsgewijs hoger zijn. Een huis op maat dus, zowel wat de ruimtebehoefte betreft, als voor de portemonnaie. Voor het huis in ons voorbeeld moet f 70.000,— worden betaald.

De 'eigen' makelaar

Men realiseer zich wel, dat de functie van een makelaar bij de aankoop van een monument een andere is dan wanneer men een 'gewone', bijv. nieuwbouwwoning koopt. Het is van het grootste belang dat u zich wendt tot een makelaarskantoor dat gespecialiseerd is in dit soort bouwkundige werkzaamheden en in financieringszaken. Van zo'n makelaar mag een weliswaar globale maar toch voldoende nauwkeurige begroting worden verwacht van de kosten van het gehele project.

Helaas, niet meer dan 10% van de makelaarskantoren heeft echter al die 'kwaliteit' in huis en in de praktijk zult u voor een dergelijke begroting bij een architect terecht komen. Maar ook hier geldt: neem er een met ervaring, een restauratiearchitect. Bij de Bond van Nederlandse Architecten in Amsterdam kunt u een boekje aanvragen waarin architecten vermeld staan met foto's van het werk waarin ze gespecialiseerd zijn.

We spraken al over de kosten. Die zullen in de meeste gevallen gefinancierd moeten worden. Belangrijk is te weten, dat de subsidies uitsluitend bestemd zijn voor kwalitatieve her-

stelwerkzaamheden (men kan zeggen: groot onderhoud). Wijzigingen, bijv. van ramen en deuren of het veranderen van de indeling der woning zijn niet subsidiabel. Ook wordt de subsidie pas na enkele jaren uitgekeerd, zodat met de kosten van een zgn. overbruggingskrediet rekening gehouden moet worden. Grote(re) makelaarskantoren verzorgen ook de financiering. U kunt uiteraard ook terecht bij uw bank of assurantie kantoor. In de volgende aflevering zullen we bezien hoe een en ander financieel uitpakt voor het gezin van ons voorbeeld.

Marie-Louise Tiesinga

Industriële archeologie

De industriële archeologie, een terrein waaraan gelukkig steeds meer aandacht wordt besteed, onderzoekt met name de periode van de zogenaamde industriële revolutie, d.w.z. de overgang van ambachtelijke naar industriële vervaardigingswijze. Deze overgang heeft in de Zaanstreek een ten opzichte van de rest van Nederland geheel eigen karakter gehad door de aanwezigheid van de zgn. trafieken (bewerking van grondstoffen tot halffabrikaten door de Zaanse molens). Vorig jaar zijn in onze gemeente al stemmen opgegaan om te komen tot het stichten van een industrieel archeologisch museum. De wethouder van welzijnszaken in Zaanstad bleek in de eerste instantie niet onwelwillend tegenover het idee te staan, al is natuurlijk nog lang geen zicht op de benodigde financiën. Immers, zoals Amsterdam en Rotterdam in hun maritieme musea de overgang laten zien van zeilscheepvaart naar stoomscheepvaart, zo zouden in Zaanstad naast de overblijfselen uit de voor-industriële periode – de Zaanse molens, en wat zijn

we daar niet trots op! – ook de overblijfselen uit het begin van de industriële periode voor het nageslacht bewaard moeten kunnen blijven: de zgn. *monumenten van bedrijf* en techniek. Het is uiterst spijtig te moeten constateren, dat een aantal zeer markante fabrieksgebouwen is gesloopt (zoals bijv. de zgn. fabriekswand in Wormer langs de Zaan) of op de nominatie staat gesloopt te worden. De initiatiefnemers hebben inmiddels overleg gepleegd met de (landelijke) Vereniging tot behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek en hebben inmiddels ook contacten gelegd in de Zaanstreek om eventueel in de toekomst krachten te kunnen bundelen. Zij zouden graag in contact willen komen met mensen die geïnteresseerd zijn in industriële archeologie en zich zouden willen inzetten voor het documenteren van monumenten van bedrijf en techniek in de Zaanstreek. U kunt contact opnemen met ondergetekende onder tel.nr. 075-286966.

Marie-Louise Tiesinga

Bouwkundig alfabet

Rectificatie:

In de vorige aflevering zijn de onderstrepingen van een aantal trefwoorden, zoals in het voorwoord aangekondigd, toch door een misverstand achterwege gebleven. Onderstreept moeten zijn de volgende woorden:

Aärf en Aärf – Achterend – Achterlijf – Achteruit – Afscheren – Afstienen – (as)Kolk.

Voorts ter aanvulling van de genoemde inleiding: Doc. MZ = documentatiearchief Monumentenzorg.

Back. Plavuis. Glaesde backen: geglazuurde plavuizen (doc. MZ)

Bak. Regenwaterput binnenshuis. Ook oliebakken in een oliepakhuis.

Bakend(je). Het (achter)end van een huis waar zich de regenwaterput bevindt; ook wel het bakkamertje genoemd.

Bakgoot. Houten getimmerde goot, bekleed met zink of lood en rustend op klossen.

Bakhuis. Pakhuis waarin zich één of meerdere olie- of traanbakken bevonden.

Baksteen. Metselsteen. Bakstenen werden direct van de fabriek gekocht. Ze werden voorgeschreven in de bestekken, die dan meestal de kwaliteit (hardheid) en de herkomst vermeldden. De kwaliteit werd bepaald door de plaats die de gevormde stenen in de ovens hadden. Des te dichter bij het vuur, des te harder en intenser van kleur ze

waren. Men onderscheidde de kwaliteiten van zacht naar hard onder andere als volgt: dek- of schuimlaag, welboord, rood in de volgende onderverdelingen: keurrood, walrood, bestrood en appelbloesem; vervolgens: grauwe steen, al naar de plaats van herkomst onderverdeeld in:

1. boeregrauw, gemeen grauwe en best grauwe.
2. ondergrauwe, boeregrauw, bovengrauw, walgrauw, rijngrauw en loosjesgrauwe.
3. hardgrauwe, gemeengrauwe en best gevelgrauwe.

De hardste stenen waren klinkers, onderverdeeld in grijze, grote stadsvlakke, kleine stadsvlakke, regenbak, blauwe gevel, grijze gevel klinkers. Bij de beoordeling speelden de klank en het vlak zijn mee in de kwaliteitsbepaling, vooral in die gevallen waar ze voor het zichtbare gevelwerk werden toegepast.

Ook bepaalden de plaatsen van herkomst vaak de keuze van de bouwmeesters en bouwheren. Niet alleen vanwege de kwaliteit, maar vooral ook vanwege de afmetingen en de kleurnuances. Deze laatste waren nl. sterk afhankelijk van de gebruikte kleisoorten, die roodbakkend dan wel geelbakkend kon zijn. Streken waar (in het begin van de 19de eeuw stenen vandaan kwamen waren:

1. de provincie Utrecht, de Vechtstreek. In het bestek van het rechtshuis te Westzaan (1780) worden genoemd Vegtse of Lekse moppen voor de fundering, beste Vegtse vlakke grijze harde klinkers voor

- het trasraam en Vegtse grauwe moppen voor het gevelwerk.
2. langs de grote rivieren Waal, Maas, Rijn en Lek.
 3. langs de oude Rijn, omgeving Woerden en Leiden, meestal aangeduid als Leydsche steen.
 4. langs de Hollandse IJssel, aangeduid als Goudsche steen.
 5. langs de Gelderse IJssel, in de nabijheid van Zutphen.
 6. uit het noorden van Friesland en Groningen, waarbij de eerste geelbakkende klei had en de tweede roodbakkende.

Ook ten oosten van Alkmaar hebben bij Oudorp, Koedijk en Rustenburg vanaf de 14de eeuw tot in de 17de eeuw steenbakkerijen gestaan. In de Zaanstreek zijn aan oude gebouwen tot nu toe geen bakstenen van het (klooster)moppen formaat aangetroffen, zoals elders in Noord-Holland wel het geval is geweest. In de 13de en de 14de eeuw werd hier nog niet in of met steen gebouwd. Wat niet wil zeggen dat er helemaal niet gebouwd werd. Het aanleggen van de dijken en de Dam in de Zaan en het begin van ontginningswerken zullen veel onderkomens

hebben geveerd. Men mag aannemen dat de huizen toen nog steeds op dezelfde wijze werden gemaakt, zoals honderden jaren voor deze eeuwen, nl. met gevlochten en later wellicht met houten wanden. Daarbij stonden de huizen dan niet op gemetselde poeren, maar werden op skeletstijlen in de grond geplaatst. De huizen werden wel op een enigszins verhoogd terrein neergezet.

Men kan aan de afmetingen van bakstenen alleen niet de ouderdom van een gebouw aflezen. Elke fabriek (streek) had zo zijn eigen steenformaten. In de 16de, 17de en 18de eeuw zijn bakstenen van velerlei afmetingen, hardheid en kleur in de handel geweest.

Literatuur:

J. Hollestelle, De steenbakkerij in de Nederlanden tot omstreeks 1560; Assen 1961.

H. Janse, Bouwers en bouwen in het verleden; Zaltbommel 1965.

J.P. Geus, Steenfabricage in westelijk Westfriesland, tijdschrift Holland, Augustus 1979.

Rubriek zaans schoon

Westzanerdijk 522, Zaandam

In ons nummer van Juni 1978, werd gememoreerd, dat door de Stichting Frans Mars reeds opdracht was gegeven voor de herstelwerkzaamheden. Helaas werd het pand in de luilaknacht 1979 door brand verwoest. Thans is het zeker dat de herbouw zal doorgaan. Het zal nu worden gebouwd als woning (voorheen café), waarbij karakteristieke kenmerken van het vroegere pand met luifel zullen behouden blijven.

Restauratie Oostzijde 204, Zaandam.

Door de droevige toestand van dit pand, een achttiende eeuws koopmanshuis, bestond de vrees, dat de aantrekkelijke gevelwand bij het Grote glop ernstig verstoord zou blijven. Maar gelukkig zijn er nu definitieve plannen voor de restauratie. Alle eer voor Erven May, dat zij dit willen bewerkstelligen. Binnenkort, in ieder geval dit jaar, zullen de herstelwerkzaamheden een aanvang nemen.

Raadhuisstraat 10, Koog aan de Zaan

Reeds in 1963 was sprake van de achteruitgang van deze panden (het zijn er eigenlijk twee). Maar de heer Meindert Moos van de rijwielhandel, die in 1969 eigenaar werd, heeft toen al

een tienjarenplan opgesteld voor de restauratie. De huizen dateren van 1773. Nog dit jaar komt de restauratie geheel gereed.

Stichting Domineestuin, Zaandijk

Voor het behoud van dit woonbuurtje, waarover al zoveel is te doen geweest, komt nu weer perspectief. Het is gelegen tussen Plan Donker en de Prunuslaan. De Stichting heeft nu een plan ontworpen voor het bewaren of vestigen van 21 woninkjes met kenmerkend karakter. Het aantrekkelijke van het plan is, dat veelal jonge mensen het zoveel mogelijk willen uitvoeren met eigen kracht.

Bestemmingsplan Lagedijk en omg., Zaandijk

Er is een bestemmingsplan in voorbereiding, dat tot doel heeft het bewaren van het karakter van dit dorpsgezicht. Voorlopig heeft dit betrekking op houtgewas en wegen.

Een fietspad langs de Kalverringdijk

Eindelijk is het zover, dat men vanuit de Schans, langs een voetpad naar de molens kan lopen. Aan de voet van de dijk is het fietspad nu gereedgekomen. Dat zal een hele rust geven.

Een hartelijk welkom aan de volgende nieuwe leden:

De Heer K.D. Ritter	Amsterdam
De Heer D.H. Sanders	Assendelft
De Heer C.G. Koppenol	Koog a.d. Zaan
De Heer C. Winterink	Oostzaan
De Heer J.W. de Graaf	Sassenheim
De Heer E. Hartog	Zaandam
De Heer J.P. Woud	Zaandam
Chr. Scholengemeenschap Cor Kakes	Zaandam
De Heer Hans Pielkenrood	Zaandijk
De Heer C. Winterink	Zaandijk
Mevr. Verhoef-v. Lijnen Noomen	Zaandam

Vereniging „Vrienden van het Zaanse Huis”

Goedgekeurd bij K.B. van 16 augustus 1967.

Secr.: R. de Hoog, Zonnewijzerspad 8, 1509 BW Zaandam

Penningmeester: J. Benjamin, T. Slagterstraat 1, 1551 CE Westzaan

Postgiro 742899 ten name van:

Penningm. Ver. Vrienden v.h. Zaanse Huis, Westzaan

Redactie „Anno 1961”: Ads Bouman; S. de Jong; M. van Leeuwen-Enklaar en M.L. Tiesinga-Autsema.

Uit het verslag van de Stichting „De Zaanse Schans” van 1978

Het jaar 1978 heeft zich gepresenteerd als een jaar, waarin enkele aanzetten zijn gemaakt, die kenmerkend zijn voor de voor de exploitatiefase/beheersfase, waarin de Stichting momenteel verkeert.

Allereerst willen wij melding maken van het feit, dat de samenstelling van het Algemeen en van het Dagelijks Bestuur, als gevolg van hetgeen hieromtrent in de statuten is bepaald een wijziging heeft ondergaan: Op 4 oktober 1978 werd in „De Walvis” afscheid genomen van de bestuursleden M. Plooijer, J. Groot, P. Groot, J.P. Aafjes, A.F. Neuhaus en L.F. Berkhout. Door de Raad van de gemeente Zaanstad werden in het Algemeen Bestuur benoemd de heren A.G. Brinkman, R.H. Kaper en M.R. Marcuse, de eerste twee raadsleden werden gekozen in het dagelijks bestuur van de Stichting.

Tenslotte wordt hier nog gememoreerd, dat in het verslagjaar mevrouw J. Runeman, die als medewerkster belast is met secretariaatswerkzaamheden, de plaats heeft ingenomen van mevrouw J. Dijkman.

1. Spuithuis annex werkplaats

In het verleden is in het kader van de vraag of de Zaanse Schans al dan niet afgebouwd is, herhaaldelijk sprake geweest van dit complex, dat zowel van nut kan zijn voor de dienst Gemeentewerken, als voor hen die bij de Stichting tewerk zijn gesteld voor het dagelijks onderhoud. Thans kan worden gezegd dat de bouw binnenkort zijn beslag zal krijgen op een terrein waar vroeger de houtmeelfabriek heeft gestaan.

2. Rijkssubsidie

Wat betreft het subsidie voor de restauratie van „De Kraai” en „De Bezem” is door het Rijk een subsidie verstrekt, die gunstiger is uitgevallen, dan aanvankelijk werd verwacht, aangezien het subsidiabel bedrag op een hogere som is vastgesteld. Nu het project door het Rijk als afgerond moet worden beschouwd, is het interessant na te gaan, voor welk bedrag door overheidsinstanties en particulieren is bijgedragen in het totaal van het door de Stichting geïnvesteerde bedrag. Het blijkt dan, dat in het gehele project een bedrag van f 10.958.356,43 is geïnvesteerd.

Achtereenvolgens is hierin bijgedragen door:

Het Rijk	f 2.994.048, —
Provincie Noord-Holland	” 720.000, —
Deelnemende Gemeenten	” 2.343.208,61
Particulieren (ondernemingen)	” 1.372.817,27
Ver. Vrienden van het Zaanse Huis	” 52.907,40

Hierbij dient te worden vermeld, dat bovengenoemde vereni-

De Contributie

Het bestuur heeft zich beraden over de toestand van onze financiën. Die is niet zo best. De minimum contributie is f 15,— per jaar en volgens berekening van de penningmeester kost ieder lid wat betreft het orgaan (drukkosten en port) f 7,— per jaar.

Toch betalen 150 leden f 10,— per jaar en 125 leden f 12,50. Als U dan bedenkt dat wij een vereniging zijn, die als doel heeft financiële steun en propaganda, is het duidelijk dat dit niet zo kan blijven. Op de Jaarvergadering zal daarover dus een ernstig woord moeten worden gesproken.

ging over de jaren 1969 t/m 1978 tevens voor een bedrag van f 139.000,— bijgedragen heeft in de exploitatiekosten.

3. Het Onderhoud

In het verslagjaar is een aanvang gemaakt met een onderhoudsbeurt voor het gehele project. Het is begrijpelijk, dat hiervoor in het verleden geen voldoende fondsen konden worden gefourneerd. Blijkens de prognose voor het komende jaar zijn er nog achterstallige onderhoudskosten.

Verhoging van de bijdrage in het onderhoudsfonds is slechts mogelijk, indien een bepaald gedeelte van de inkomsten, onder meer uit huren verkregen, voor dat doel kan worden gereserveerd. Een en ander brengt mee, dat de huren verhoogd moeten worden, hetgeen slechts op beperkte schaal mogelijk is.

Aangezien nu eerst in volle omvang blijkt, met welke kosten de instandhouding, van wat toch als een geslaagde conservering van de authentieke houtbouw mag worden beschouwd, gepaard gaat, is het zinvol stil te staan bij de vraag of veiligstelling van dit bezit niet gewenst is in de vorm van jaarlijkse bijdragen in de onderhoudskosten.

Het niet subsidiabel zijn van deze kosten is een rechtstreeks gevolg van het feit, dat de Monumentenwet een bepaling mist, welke het onderhoud en de zorg voor de instandhouding van een monument verplicht stelt.

In dit verband moet worden gesteld, dat er voor het bestuur een indringende taak is weggelegd om te zoeken naar wegen — en die zijn beslist aanwezig — het Zaanse erfgoed tot in lengte van dagen als zodanig voor het nageslacht te bewaren.

4. Enkele slotopmerkingen

De van 15 juni t/m 15 september gehouden „Houtbouw” tentoonstelling in gebouw „De Lelie”, trok in totaal 16680 belangstellenden.

De door het bestuur ingestelde schouwcommissie heeft in het tweede halfjaar alle woningen geïnspecteerd. Met het herstel van de geconstateerde gebreken is inmiddels een start gemaakt.

In de loop van het jaar is begonnen met de ontruiming van de loods aan de D. Sonoyweg. Met de Stichting „Zaans Schoon” werd overeengekomen, dat de materialen en goederen naar een opslagruimte in Westzaan zouden worden overgebracht. Uitgifte van de materialen zou in gezamenlijk overleg, t.b.v. officiële restauratieprojecten plaatsvinden.

Toch „groen licht” voor plannen Duyvis?

Het vorige jaar berichtten wij over de fatale plannen om de fabrieken van T. Duyvis Jz B.V. te verplaatsen naar terreinen pal ten zuiden van de Zaanse Schans. Naar het schijnt nemen die plannen nu vastere vorm aan.

Wij herhalen onze bezwaren: de landelijke omgeving van de Zaanse Schans zal ernstig worden verstoord. Na de aanslag van Jan Schoemaker B.V. zou dit de tweede zijn.